

מהות הבתכות שבמשכן זהב וכסף ונזושת

שכנגד האבות

1. אלשיך שמות פרק לה

אמנם הן אמת חכמים ז"ל (שמות רבה נא ח) יגידו כי מעשה המשכן הוא תיקון עון מעשה העגל כי בו נטמאו ותפגם נפשם וחזרה זוהמת נחש לאיתנה הראשון והותר אחר אשר נטהרו ופסקה זוהמת במעמד הר סיני הגדול והקדוש ונסתלקה שכינה מעל הארץ כי חטאו חטאה גדולה עד גדר שגם בעיני האומות יפלא, כמאמרם ז"ל (שם שם ד) שהיו אומרים לא ישוב עוד אלהי ישראל לקרב את עמו אחרי אשר הוטמאו. וה' אלהינו מרחם כרוב רחמיו וחסדיו הפליא חסדו לנו ולא עזבנו, וכאב את בן ירצה אהבנו וקרבתו אליו והשיב שכינתו בקרבנו. ולהורות נתן משכנו בתוכנו עדות לישראל כי שב אפו ממנו ויאהבנו. ולמחילת חטא ולסליחת עון צונו קחת מאתנו תרומה לה' זהב וכסף ונחשת וכו' למען זכותם יהי נועם ה' עליהם וישרה שכינה במעשה ידיהם. ואם זהב עשו לבעל היה מין אחד ובו עשו פירוד, עתה תהיה מרובה מדת טובתם יביאו שלש עשרה מינים לעשות אחדות והיו שלש עשרה כמספר אותיות אחד:

כלל הדברים כי כל חפץ ה' בנדבת המשכן היה לתקן את אשר עותו בעגל לשוב על ידי כך עד ה' אלהיהם ולדבקה בו. על כן כל שלשת הדברים הראויים לאשר את נפשו החליא ובא לרפאותה, מעין כל תרופת מחלת הגופות יחוייב שם ימצאון ושם יהיו הלא המה: א. לרפאות בדבר מקביל אל מעשה העון, ב. להרחיק הגורם אותו, ג. ליזהר מכל הדומה אל כיעור העון, ומה גם במעשה התיקון בל ימצא בו לכלוך עון בל תהיה מצוה הבאה בעבירה וישובו עוד להתקלקל חלילה:

2. של"ה פרשת תרומה דרך חיים תוכחת מוסר

כי זהב וכסף [ונחושת] נערכים לאש ומים רוח, שהם אמ"ש כמבואר בספר יצירה (פ"ב מ"ב), א' אויר מ' מים ש' אש. הזהב נמשל לאש, והכסף לרוח, ונחושת למים, והכסף ח' הוא האמצעי, כמו הרוח שהוא אמצעי בין אש למים.

1. ר' צדוק הכהן מלובלין - פרי צדיק שמות פרשת תצוה

אבל יש להבין דיעקב תושבחתא דאבהן איהו וכללא דלהון (כמו שמובא בזוהר ח"א ר"ז. ושאר מקומות) וכן בבראשית רבה (ע"ו, א') נקרא הבחור שבאבות ולמה נחשב נגדו נחושת שהוא גרוע מכולם. אך באמת האבות בעצמם הם בחינת זהב וכסף אהבה ויראה ויצחק נכלל גם כן באהבה ואברהם אבינו ע"ה נכלל ביראה אשא במיא ומיא באשא (זוהר ח"א קל"ג ב) וכן שלימות הכסף כד אתכליל בזהב (זוהר ח"ב קמ"ח א) תפוחי זהב במשכיות כסף. וכן יעקב אבינו ע"ה כלול משניהם מבחינת אהבה ובחינת יראה. אבל אברהם ויצחק רק בעצמם היו בחינת זהב וכסף ומכל מקום יצא מאברהם אבינו ע"ה פסולת הכסף ישמעאל חמדות זרות. ומיצחק אבינו ע"ה יצא פסולת הזהב עשו קליפת הקנאה ורציחה. מה שאין כן יעקב אבינו ע"ה כנגדו נחושת שאף הגרוע שבישראל גם כן על כל פנים בחינת נחושת ואינו נמשל לחרס. אבל יעקב אבינו ע"ה בעצמו כלול מבחינת זהב וכסף כנ"ל. רק שנחשב נחושת לענין שמטתו שלימה. וכנגד זה היה מזבח הנחושת שהיה עומד בעזרה רומז שאף פושעי ישראל מלאים מצוות כרימון (חגיגה כ"ז א) ואף החוטאים בפועל יתוקנו על ידי הקרבנות שקרבים על גבי מזבח הנחושת. ואף שנקרא מזבח אדמה נקרא גם כן מזבח הנחושת שחם ושלוש אין בישראל שיהיה נמשל לחרס דכיון שנשבר אין לו תקנה ואבד סברן ובטל סיכוי רק אלו ואלו עתידין שיתנו ריח כנ"ל. וזה כח הנחושת שמטתו שלימה. ואחר שנולד יעקב אז גם אברהם ויצחק נקראו ישראל (בראשית רבה ס"ג, ג') ועשו וישמעאל לא נחשבו מזרעם כמו שאמרו (נדרים ל"א א) ביצחק ולא כל יצחק וגם מטתם שלימה. וזה זוכין ישראל להתברר בסעודה שלישית שזוכין לקדושת יעקב אבינו ע"ה דשבת ש' רצא דתלת אבהן ובת מתעטרא בהו (זוהר ח"ב ר"ד א) שזוכין לקדושת שלושה האבות:

2. מאור ושמש במדבר פרשת חקת

אכן נראה לי, דאיתא בגמרא (ר"ה כט א) ורש"י ז"ל מביא לשון הגמרא: וכי נחש ממית או מחיה, אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים - היו מתרפאים וכו'. להבין הענין, דהנה רפואה באה ממדת תפארת, שאותיות תפארת הם אותיות רפואה, ומדת תפארת הוא יעקב אבינו, כמ"ש (איכה ב א) תפארת ישראל, שהוא הברוך התיכון המחבר את הקצוות וממתיק וכולל הגבורות בהחסדים דהיינו השמאל בימין, ומגביר הימין על השמאל. וזה הוא דרך רפואות, כי עיקר הרפואות כשהאדם אינו במזג השווה - צריך לעסוק ברפואה עד שיחזיר המזג לטבעו, ומזג הטבעי היא - שהימין תגבר על השמאל, וזהו בחינת יעקב. והנה ידוע (ילמדנו בראשית כח יב) שדמות יעקב חקוק על כסא הכבוד, דכתיב (יחזקאל א כו) ועל דמות הפסא דמות כמראה אדם [עליו] מלמעלה. וידוע דהיינו אדם היינו יעקב היינו משה, שכולם היו כוללים נשמת כל ישראל. גם הצדיקים שבכל דור ודור נקראים יעקב, כי הצדיק הדור כולל כל ישראל, ועל ידי זה כשהאדם מדבק עצמו בהצדיק הדור הנקרא יעקב - אזי הצדיק ממשיך עליו מאדם העליון שהוא דמות יעקב - בני חיי ומזוני. וזה פירוש המאמר (ב"ב טז ב) מרגליות טובה היה תלויה בצוארו של אברהם אבינו, וכל חולה שהיה מסתכל בו - מיד נתרפא, וכשנפטר מן העולם תלאו בגלגל חמה. פירוש תלה הרפואה בגלגל חמה שהוא משה, כאומרם ז"ל (שם עה א) פני משה כפני חמה. וזה שאמר הכתוב (מלאכי ג כ) שמש צדקה ומרפא בכתפיה, כי שמש הוא יעקב כידוע, והוא משה כנ"ל. ותלה אברהם אבינו הרפואה ביעקב, רצה לומר שיסתכלו בפני הצדיק הדור, ועל ידי הסתכלות בפני אדם הצדיק - יתעוררו בתשובה שלימה ויהיה דבוק באדם שלמעלה, ועל ידי זה יתרפאו. ואיתא במדרש (שמו"ר מט כ) על פסוק (שמות כה ג) זהב וקסף ונחשת, זהב - כנגד אברהם, כסף - כנגד יצחק, נחושת - כנגד יעקב, על דרך (בראשית ל כז) נחשתי ונברכתי ה' בגלגל.

והשתא אתי שפיר שעשה משה נחש הנחושת, כיון שאמר לו הקדוש ברוך הוא וראה אותו וחי - היה צריך לעשות התפעלות שעל ידי הבטה יתרפאו, לזה עשה נחושת שהוא בחינת יעקב, לרמוז שיסתכלו בפני אדם הצדיק. וזה פירוש הגמרא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה רצה לומר, שהיו מסתכלין בהצדיק הדור ועל ידי זה נתעוררו בתשובה שלימה והיו דבוקים למעלה - ומשעבדים את לבם לאביהם שבשמים רצה לומר, שהיו דבוקים באביהם דמות יעקב החקוק על כסא הכבוד - אז מתרפאין, כי הצדיק היה ממשיך עליהם חיות חדש מן אדם שלמעלה - דמות יעקב מדת תפארת, שהוא רפואה, כנ"ל.

3. צפנת פענח שמות פרשת משפטים

ואחר שאמר דרך כלל חזר ומפרש דרך פרט איך ימשוך לו יתרון אור מחושך זולתו, ונקט ג' עמודי עולם, שהם ג' קוין, ימין ושמאל ואמצעי, אשר מהם יקח יתרון אור מהחשך, והם זהב וכסף ונחושת, כי (איוב לז, כב) מצפון זהב יאתה, ר"ל מצפון, שהוא היצר הרע שנקרא צפוני, המחשיך אנפי הבריות, נמשך ממנו יתרון אור חשוב, כמו זהב שמצפון יאתה, כמו שכתבתי במקום אחר איזהו חכם הלומד מכל אדם (אבות פ"ד מ"א) גם מיצר הרע, כרבי מאיר שנקרא חכם (הוריות יג ב), תוכו אכל וקליפתו זרק (חגיגה טו ב) וכו', ונמשך לו יתרון אור מחשך של עצמו, ומכל שכן שיש יתרון אור מחשך של זולתו כמובא בספרי מוסר שאם אחד בעל הבהמה שדינו להמית, ובשביל תענוג מאוס מסר עצמו למיתה, מכל שכן שיש למסור עצמו למיתה עבור תענוג נצחי אמתי, הרי מצפון זולתו זהב יאתה לחכם. וכיוצא בזה הרבה, שיש ליקח מוסר ואור לעצמו מחשך זולתו ההולך אחר עצת היצר הרע בחשך כל ימיו ואינו יכול ליקח עצמו אור מהחשך, מה שאין כן זה החכם וכו'.

ונראה לי דזה שאמר הכתוב (משלי ו, כג) נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר. כי תכלית חכמה הוא מעשים טובים הם המצות, וכמ"ש בש"ס דברכות (ברכות יז א), וכן אמרו (קדושין מ ב) תלמוד גדול שמביא לידי מעשה, הרי המעשה עיקר, וכן אמרו (אבות פ"ג מ"ט) כל שמעשיו מרובים מחכמתו חכמתו מתקיימת. ובזה יובן נר מצוה ותורה אור, ר"ל כאשר יש לו נר מצוה שהיא המעשה, ותורה אור - אז התורה אור לו לענין שיכול ליקח דרך חיים על ידי תוכחת מוסר מחושך זולתו. מה שאין כן בלאו הכי אין התורה אור לו שימשוך לו יתרון אור מחשך זולתו, כי אין תורתו מתקיימת ואין לו אור, והבן. הרי שפיר יש יתרון אור מצפון שנקרא חושך, ואז מצפון זהב יאתה.

בחינה ב' כסף, על ידי שכוסף וחושק לכל תאוות הגשמיים הרעים שנקרא חושך, מזה יש ליקח יתרון אור מהחשך, ולכך אמר רבי סעדי' גאון שיש לכסוף ולחשוק בכל ענייני גשמיים וכו', ושמעתי משל ממורי זללה"ה וכתבתי במקום אחר, ומובא מעשה רבי יצחק דמן עכו וכו'.

בחינה ג' ונחושת, דכתב בזוהר פרשה תרומה דף קל"ט (ע"א) כי תחש עם אות נ' שהוא מזבח קדישא נקרא נחושת וכו', יעו"ש. הרי כי הקליפה נקרא תחש, והקדושה שבתוכו המחיי' אותה נקרא נ', ות' אונקלוס תחש ססגוונא, ופירשו חז"ל (תנחומא תרומה ו, רש"י עה"פ) שיש לו הרבה גוונים ומתפאר בגוונים שלו, ר"ל שכל גוונים של כמה מיני חושך וקליפות דתחש, יש ליקח מתוכו יתרון אור הקדושה אות נ', באופן ששש ומתפאר בכל מיני גוונים שלו, שיש יתרון אור מהחשך, והבן.

4. שם משמאל שמות פרשת תרומה

במד"ר (פ' ל"ה) וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחושת זהב זו בבל וכו' כסף זו מדי וכו' נחושת זו יון וכו', אבל ברזל אין כתיב כאן לא במקדש ולא במשכן למה שנמשלה בו אדום הרשעה שהחריבה ביהמ"ק. ובמד"ת (סי' ז') מונה זהב וכסף ונחושת כנגד שלש המלכיות הראשונות כמו במד"ר, ומסיים ועורות אלים מאדמים כנגד מלכות אדום שנאמר ויצא הראשון אדמוני. והנה נראה שהמדרשים חולקים. ונראה לפרש באופן שיהיו כל דברי חכמים קיימים. דהנה יש להתבונן מה ענין ארבע המלכיות אצל המשכן. ויש לומר דהנה במד"ר (בראשית פ"ב) והארץ היתה תוהו ובוהו וגו' תוהו זה מלכות בבל, ובוהו זה מלכות מדי, וחושך זה מלכות יון, ע"פ תהום זה מלכות אדום, ורוח אלקים זה מלך המשיח, הרי כי נרמזו בתחילת היותו של עולם. וכן דרשו ז"ל (שם פ' ט"ז) בד' נהרות הארבע מלכיות. ואף כי אלמלא חטא אדה"ר לא הי' הרע כלל בעולם, ובהכרח לומר ששורש שרשם הוא בקדושה, ורק מחמת החטא כשנשתלשלו למטה נעשו לרע גמור עד שהם מתנגדים למלכות שמים. וע"כ המשכן שהוא בדוגמת כלל בריאת העולם כמבואר במדרשים והובא בספר צרור המור באריכות אחת למצוא חשבון נגד כל מאמר שבעשרה מאמרות, ע"כ נרמזו נמי תיכף בתחילת הויית המשכן הארבע מלכיות, שהכוונה לקרב באמצעות המשכן והמקדש את כל באי עולם תחת כנפי השכינה, וכמו שיהי' הענין לעתיד, כדכתיב (צפני' ג) כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה', וכתוב (ישעי' ב') והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלקי יעקב וגו', והיינו משום שאז רוח הטומאה יעביר מן הארץ וישוב הכל אל השורש, ובשרשם הרי הכל בקדושה, וזה שבא הרמז בתחילת היות מועדי אל הארץ. והנה שלש מלכיות הראשונות, שלהן רמז גמל שפן ארנבת כבמדרש (ויק"ר פ' י"ג) סימן טהרה שלהם מבפנים, והם מעלה גרה אך סימן הטומאה שלהם בחוץ שפרסה אינם מפריסים, וזה מורה שבפנימיות יש בהם שורש קדוש אך בחיצוניות נעשו רע וטמא, וע"כ לעתיד שיעביר רוח הטומאה וישאר השורש קדוש יתקבלו להקדושה, וע"כ נתקבלו זהב וכסף ונחושת למעשה המשכן בפנים, אבל אדום שהיא בהיפוך שסימן הטהרה שלה הוא מבחוץ וסי' הטומאה בפנים ומורה ששרשה בקדושה הוא רק בחיצוניות שבה, אבל בפנימיות שלה כולה רע, ומזה הטעם כתיב (עובדי' א') ולא יהי' שריד לבית עשו, שלעתיד שתתגלה הפנימיות לא יהי' לעשו שום מקום מציאות, ע"כ בלתי מתקבל מדוגמא דיד' למשכן, ומ"מ חלקי הטוב שבחיצוניותו לא יאבד ולעתיד תהי' ממנו קליפת הפרי, כי הקליפה צריכה להיות שומר לפרי, אלא שבזמן הזה הקליפה היא בטומאה, ולעתיד שתתבטל מציאות הטומאה תהי' הקליפה ג"כ מצד הקדושה, ויש רמז לזה שבקצת פירות גם הקליפה נאכלת עם הפרי, והוא רמז שהקליפה היא נמי מצד הקדושה, ולעתיד כולם יהיו רק מצד הקדושה. ובכן לא פליגי המדרשים, דבמדרש רבה מיירי מה שנתקבל לגוף המשכן שהוא כסף וזהב ונחושת, לזה אמר שברזל שהוא נגד אדום לא נתקבל, אך בתנחומא איתא ועורות אלים מאדמים שהוא מכסה לאוהל כקליפה לפרי והוא בחיצוניות זה נתקבל מאדום, שבחיצוניות שלו הי' מעט ושורש טוב וזה נתקבל לקדושה:

5. ריקאנטי שמות פרק כה

(ג) וזאת התרומה אשר תקחו מאתם וגו' [שם ג']. פירשתי מלת זאת, כי היא התרומה, ומקבלת משלשה אבות העליונים הרמזים בזהב וכסף ונחושת, וכבר ידעת ענינם, אמנם ברזל לא נתנדב שנאמר [מלכים א' ו', ז'] ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו, כבר פירשתי סודו. ותכלית וארגמן וגו', מלת תכלית היא מלשון כל, כמה דאיתא אמר [ישעיה מ"ה, ז'] אני י"י עושה כל, והרמז בו ליסוד עולם, או יהיה הרמז בו לכנסת ישראל שהיא תכלית הכל וסוף הכל, והארגמן רמז למכריע ראשון, כי הוא ארוג ממינים הרבה, זהו שנאמר [שיר השירים ג', י'] עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן, הכסף ימינו של הקדוש ברוך הוא, והזהב שמאלו, והארגמן מורכב משניהם. ספר

הזהר [ח"ג קמ"א ע"ב] ודלת ראשך כארגמן [שיר השירים ז', ו'], מהו ארגמן, גווני דכלילן גו גווני. ויש אומרים כי גוון הארגמן אדום. ותולעת שני תבין מפסוק [משלי ל"א, כ"א] כי כל ביתה לבוש שני, הנאמר על אשת חיל. וטעם שש משזר, יש מפרשים על שש קצוות, וטעם משזר יורה על אחדותם. ועורות האלים הם אדומים ממדת הדין. והזכיר הכתוב חמשה עשר דברים כנגדם ט"ו שיר המעלות, ט"ו תיבות ברכת כהנים, ט"ו שבחות בישתבח כנגד שם י"ה.

6. דף על הדף תמיד דף ל עמוד א = כ"ק אדמו"ר מוהרמ"מ מלובאוויטש זצ"ל כותב (בליקוטי שיחות): אף על פי שהשקאה זו אינה מצוה ואינה שייכת גם לעצם הקרבן, כי אין בזה שום עבודה שבמקדש. בכל זאת אמרו: אין עניות במקום עשירות, והשתמשו למטרה זו בכלי זהב. ולפי זה צריך להבין, למה הרבה כלים במקדש, ששימשו לעבודות חשובות במקדש, היו של כסף או נחושת?

אלא, זהב וכסף ונחושת, מסמלים על שלשה סוגי אנשים. זהב, מסמל על בעלי תשובה, כי הזהב שהביאו ישראל למשכן, היה כפרה על הזהב שהביאו לעגל. כסף, מסמל על צדיקים שכל תשוקתם וחפצם הוא עבודת - ה', בחינת "נכסוף נכספתי". נחשת, על אנשים שחטאו וטרם עשו תשובה כמו "מחתות הנחושת".

המקדש, צריך היה להיות כלול מכל שלשת הבחינות הנ"ל, בכדי שכל אחד משלשה הסוגים הנ"ל יהי חלק בו.

אלו המסמלים זהב או כסף, עליהם לדעת: כי בכדי שיתקיים "ושכנתי בתוכם" אי אפשר מבלעדי הנחושת, מהם עשו את האדנים של חצר המשכן, המבדיל בין הקודש ובין החול. ואלו המסמלים נחושת אל יפלו ברוחם, ויעשו תשובה, ולא יתייашו חס ושלום ממצבם הרע, ויזכרו כי ממראות הצבאות עשו את הכיור שעמד על יד המזבח. וזאת הסיבה שהיה צריך להיות גם כסף וגם נחושת עכ"ד ודפח"ח.